HETY ŻYĆCIAPIS ŚV. VACŁAVA BYŬ VYDANY KOŠTAM JUBILEJNAHA KOMITETU I VYDRUKAVANY Ŭ DZIARŻAŬNAJ DRUKARNI Ŭ PRAZIE, STARAŃNIEM KAROLA DYRYNKA. AZDABLAŁA ZDENKA BRAŬNEROVA.

Ŭ PRAZIE B. H. MCMXXIX

ŻYĆCIO ŚVIATOHA VACŁAVA

Imprimatur.

Pragae, die 16. Januarii, 1929.

No. 777.

† ANTONIUS PODLAHA
Episcopus Paphiensis,
vicarius generalis.

ŽYĆCIO ŚVIATOHA VACŁAVA

NA PAMIATKU
TYSIAČALETNIAHA JUBILEJU JAHONAJE
MUČANNICKAJE ŚMIERCI

NAPISAŬ

DR. FR. DVORNÍK
PRAFESAR KAROLAVAHA UNIVERSYTETU

U PRAZIE MCMXXIX

ŻYĆCIO ŚVIATOHA VACŁAVA

LEHIENDY

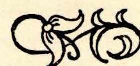
AJLEPŠAJU ILUstracyjaju hystoryi narodaů časta jość żyćci śviatych. Pačatki kulturnaha raźvićcia usich eůrapejskich narodaů, pieradusim, lustrujucca ů żyćciapisach ichnich nacyjanalnych śviatych, katoryja pryviali svaje narody da chryścijanstva i hetak pałażyli fundamant ichniaje cyvilizacyi.

Narod, poůny zapału i ščyraje ůdziačnaści, pastaviů svaich śviatych na aůtary novazbudavanych śviatyniaů. Ichniaja pamiatka astałasia dla narodu śviatoju na viaki. Jany stalisia symbolam nacyjanalnaje siły. Ichnija imiony byli vokličam nacyjanalnych vojskaů u bojcy z niepryjacielam, jaki

zmahaŭsia za śmierć narodu, abo staraŭsia hvałtam ubici pieramožanamu svaju vieru i zakon. Skroź daŭhija viaki nacyjanalnyja śviatyja byli narodnymi zastupnikami prad Boham, byli nacyjanalnaju słavaju i nadziejaju.

Prad śvietłym voblikam nacyjanalnych śviatych z pašanaju musić strymacca i historyk novaje pary. Peŭnaž, jon svaim krytyčnym ducham maje prava rabici dośled nad čarujučymi krasoju lehiendami, jakimi siaredniaviečča abviło postaci svaich śviatych. Nichto nia moža jamu zabaranici, kali jon choča jści dalš, až da pieršapačatkovych krynicaŭ, i pakazaci dla nas ich takimi, jakimi jany byli ŭ sapraŭdnaści. I kali-ž pry hetym jon svajeju krytyčnaju rukoju zaciemnić krychu ichniaje śviatło, jakim naiŭnaje siaredniaviečča azdobiła ich, nichto nia maje prava zabaranici i pieraškadžaci jamu, bo jon vykonyvaje svoj abaviazak. Historyk našych dzion nia vykanaŭby svajho abaviazku, kali-by z pahardaju kurčyŭ remiam pry spatkańni ŭ svaich dośladach taje pašany i davierra, jakoju siaredniaviečča łučy-

łasia z svaimi śviatymi, jak śviedčać lehiendy. Bo duža časta hetaja haračaja viera ŭ pomač nacyjanalnych śviatych pamahała narodam tvaryci historyju.

U hetakim-ta duchu napisana jość hetych niekalki bačynaŭ ab žyćci śv. Vacłava i ab kulturnych pačatkach českaha narodu. Addajučy krytycy pokazy asobnych lehiendaŭ, my staralisia zachavaci atmosferu padzivu da śviatoha i padziaki jamu, jakimi dyšuć usie lehiendy.

Lik śviata-vacłaŭskich lehiendaŭ jość davoli vialiki. Pieršy žyćciapis byŭ napisany, stvoranymi śv. Kiryłam hłaholskimi litérami pa słaviansku, niezadoŭha pa Vacłavavaj śmierci. Viedamy jość try recenzyi hetaha žyćciapisu. Pieršaja była výdana Rasiejcam Vostokovym 1827 hodu, druhaja, skaročanaja zachavałasia ŭ roznych charvackahłaholskich brevijarach, a treciaja była výdana rasiejskaju archeografičnaju kamisyjaju. Karotki žyćciapis śv. Vacłava, razam

ź viestkaju ab pieravozie jahonaha cieła, jość zachavany ů starasłavianskim Zborniku żyćciapisaů śviatych, hetak nazvanym *Prologu.* Pa hrecku hety Zbornik nazyvajecca *Synaxarion.*

Lik łacinskich żyćciapisaů z X. stahodździa jość vielmi vialiki. Najstarejšaja łacinskaja lehienda jość nazvana pavodle pačatkovych słovaů »*Crescente fide*«. Zachavałasia jana ů dźviuch redakcyjach, bavarskaj i českaj, jakija zdradżujuć svajo pachodżańnie niekalkimi, zakranájučymi nacyjanalnaje pytańnie, addziełami. Hety żyćciapis mieů svaim zadańniem: dakazaci tahačaśnikam, što Čechija była ůżo cyvilizovanym krajem, bo mieła svaich śviatych Ludmiłu i Vacłava. Heta było ů vočach tahačaśnikaů najlapiejšym dokazam ab adnacennaści Čechii z druhimi zachodnimi staronkami. Aficyjalna było heta pryznana zakładzinami pražskaha biskúpstva (kala 973 h.). Cikavym jość, što inšaja lehienda śv. Vacłava napisana ů henym-ż časie biskupam z Mantui *Gumpoldam* użo na żadańnie impieratara Otona II. Gumpold abmieżavaůsia ů bolšaści tolki pierapisańniem i pašyreńniem lehiendy „Crescente fide“.

Značeńnie Čechii było nadzvyčajna pavialičana ů kancy X. stahodździa dziakujučy pracy druhoha pražskaha biskupa śv. *Vajciecha* (982—997). Vajciech byů u kożnym kirunku asobaju vielmi znatnaju. Vyšaů jon z kniażskaje radni *Słaůnikaů,* skroůnianaj z niamieckim impieratarskim rodam, i zdabyů najvyšejšuju aśvietu henaha času. Budučy biezupynna ů łučnaści z kulturnym centram tahačasnaha Zachadu — Monte Cassinam — i z svaim pryjacielam Otonam III., Vajciech zajmaů znatnaje miejsca ů het. nazv. otonskim renesansi. Sutyku Čechii z Monte Cassinam u henym časie treba dziakavaci za napisańnie treciaje śviata-vacłaůskaje lehiendy u henym stara-słaůnym klaštary, mnicham *Vaůrukom.*

Peůnaż, Vajciech nat i nia moh dumaci ab tym, što śv. Vacłaů balej budzie šanavany ů čużynie jak u siabie doma. Dziela hetaha na jahonaje żadańnie mnich Krystyn, Vajciechaů kroůny i blizki českamu panujučamu rodu, kaliż mo’ nia byů Balasłava-

vym synam, napisaŭ najlapiejšy z usich, jakija zachavalisia, žyćciapis śv. Vacłava. Hety žyćciapis, klasyčnaja mova jakoha śviedčyć dakładna ab kulturnaj stupieni tahačasnaj Čechii, daje niekalki dokazaŭ ab istnavańni słavianskaje liturhii ŭ Čechii pa vialika-maraŭskaj katastrofie. Krystyn papraŭlaje takža šmatlikija pamyłki starejšych łacinskich lehiendaŭ. Krynicami svaje pracy nazyvaje pokazy tahačaśnikaŭ i zapiski śv. Vajciecha. Nia hledziačy na toje, što hetaja lehienda jość adnym z najvažniejšych dakumentaŭ českaje historyi, dola, jakaja spatkała jaje, jość sapraŭdy nadzvyčajnaju.

Pieršy raz jana była vydanaja ŭ 1677 h. Balbinam, a paśla Balandystami ŭ ichniaj vialikaj pracy »*Acta Sanctorum*«. Vučony słavist *Dobrovský* nazvaŭ jaje kampilacyjaju z XIV. stahodździa. Jahonaja dumka była pryniataja mnohimi českimi historykami. Až niadaŭna tolki česki historyk Dr. Josef Pekař pałažyŭ kaniec hetaj fantazii i ŭ dvoch tomach českim (Nejstarší kronika česká, Praha, 1903) i niamieckim (Wenzels- und Ludmilalegenden und die Echtheit Christians, Prag, 1906), dakazaŭ kančatkova, što ŭ Krystynavaj lehiendzie majemo duža cenny dakument z X. stahodździa, pisany na žadańnie śv. Vajciecha. Dr. Josef Pekař uparadkavaŭ takža u svaich tamoch novaje, krytyčnaje vydańnie hetaje lehiendy.[1])

U Italii była takža, zdajecca, napisana inšaja lehienda, nazvanaja »*Oportet nos fratres*«, na počatku XI. stahodździa. Žyćciapisar vykładaje ŭ joj rymavanaju prozaju cnoty śviatoha na padstavie Gumpoldavaj pracy.

Gumpoldava lehienda była ŭ kancy X. ci na pačatku XI. stahodździa pieratłuma-

[1]) Niadaŭna praf. V. Birnbaum u staćci Kostel sv. Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi (Památky archeologické, díl XXXII, seš 3—4), pakazaŭ na cikavy fakt, što ŭ nikatorych iluminacyjach Gumpoldavaj lehiendy ŭ wolfenbütalskim rukapisie, napisanym na pačatku XI. stahodździa, majemo detali z žyćcia Vacłava, aby jakich havoryć tolki lehienda Krystyna. Hetak majemo novy dokaz vierahodnaści Krystynavaj lehiendy. Hetuju spaściarohu praf. Birnbaŭma pašyraje Dr. A. Friedl ŭ pracy Iluminace Gumpoldovy legendy o sv. Václavu (Publikace filos. fakulty Karlovy univ., XIII, 1928).

čana takža i da stara-ruščyny. Jaje rukapis byŭ niadaŭna znojdzieny rasiejskim prafesaram Nikolskim u klaštary śv. Pafnucaha ŭ Boryi. Žyćcio śv. Vacłava dało tvorčy materyjał i dla dvoch nabožnych českich piśmiennikaŭ z XIII. stahodździa. Adna z hetych lehiendaŭ nazyvajecca »*Oriente iam sole*«, druhaja »*Ut annuntietur*«. Z lehiendaju „Oriente iam sole“ łučycca apaviadańnie ab śv. Vacłavie ŭ letapisie Dalimila.

U XIV. stahodździ, kali českaja dziaržava była na hary svajho słaŭnaha rostu, sam Karol IV., česki karol, napisaŭ novy žyćciapis, nazvany »*Crescente religione christiania*«.

Hetyja lehiendy jość najcanniejšymi krynicami dla historyi śv. Vacłava. Pobač ich jašče staić ceły ściah mienšych žyćciapisaŭ, brevijarnych čytańniaŭ i adryŭkaŭ druharadnaha značeńnia. Chto žadaje byci pavučanym ab vydańni i ŭnutrańniaj vartaści paasobnych lehiendaŭ, taho skirovujemo da vyšejmienavanych pracaŭ Dra Pekařa i da pracy praf. Dra F. Stejskala, Svatý Václav,

jeho život a úcta, Praha, 1925. Drabniejšyja žyćciapisy śviataho Vacłava možna znajści ŭ knizie Kaloŭskavaj. Obrana knížete Václava sv., Praha, 1901, a takža ŭ kožnaj pracy, jakaja kranajecca najstarejšaj historyi českaha narodu, a pieradusim u knizie praf. Navotnaha, České dějiny, Praha, 1912. Bibliografija, padanaja ŭ hetych knihach, moža byci dapoŭnianaja studyjami ab kulcie i pamiatkach śviata-vacłaŭskich, jakija publikuje ad 1924 h. biskup Dr. Podlaha ŭ Časopise katol. duchovenstva.[2])

[2]) Dobry vybar z śviata-vacłaŭskich lehiendaŭ zrabiŭ V. Bitnar u „Sborníčku svatováclavském“, Praha, 1928.

NA PAČATKU ČESKAJE HISTORYI.

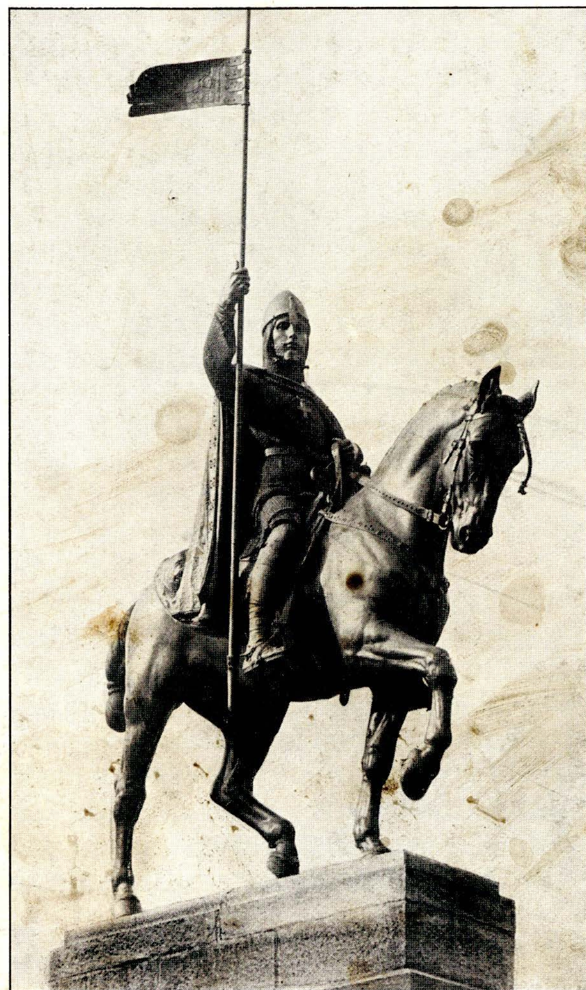
CIOMNYJA PAČATKI historyi čechasłavackaha narodu jošć abśvietlanyja jasnymi postaciami jahonych nacyjanalnych śviatych. Imiony sv. Kiryła i Miafoda, śv. Vacława, śv. Ludmiły, śv. Prakopa, śv. Vajciecha, błah. Miłady i českaje Jahnieżki pieršyja adznačajuć narodny histaryčny rost. Ichnija imiony byli nacyjanalnaju paručajučaju hramataju, jakaja ůviała narod u siamju zachodnia-eůrapejskich narodaů, reprezentantaů suśvietnaje cyvilizacyi. Ichnija aůtarý časta byli schovam dla narodu, u chvilinach jahonaje niadoli. Pamiatka hetych słaůnych božych słuhaů jošć nabožnaju spadčynaju našych baćkoů. Jana musić byci śviatoju i synom ichnim, bo tvoryć fundamentalnuju čaść ichniaje nacyjanalnaje i relihijnaje spadčyny!

Historyja śv. Kiryła i Miafoda jošć ustúpam da historyi śv. Vacława. Ichnija imiony rodziać spamin ab słaůnaj, nažal karotkaj, parý. — Hetyja dva hreckija bratý, znátnaha pachodžańnia, vyjšli z relihijnaha i literaturnaha vizantyjskaha renesansu ů pieršaj pałovie IX. stahodździa. Zdabyůšy vysokuju adukacyju, jakoi vučony IX. stahodździa moh dasiahnuci tolki hrajučy vialikuju rolu ů palityčnym i relihijnym žyćci svajho narodu, pakinuli ůsio, svaju baćkaůščynu, svoj klaštar, navučýcielskuju katedru i vysoka-adukaványja hramadzianskija koły Vizantyi, kab tolki zanieśći vanélla nieaśviečanym maraůskim plamionam, asielanym daloka ad Salonikaů, ichniaha rodnaha miesta, u maraůskaj dalinie i ů siańniašniaj Słavaččynie, pamiž Dunájem i Karpatami.

Kniaź hetaha novaha narodu, Raścisłaů, źviarnuůsia z prośbaju da vizantyjskaha impieratara Michała III i jahonaha dziadźki Barda, kab jany prysłali misyjaneraů, jakija-by razumieli pa słaviansku. Budučy razumnym politykam Raścisłaů razumieů nieabchodnaść, kab jahony narod staůsia

chryścijanskim. Ale jon nie chacieŭ, kab razam z pryjmom chryścijanstva narod straciŭ svaju nacyjanalnuju i polityčnuju svabodu. U istocie hetakaja niebiazpieka pahražała. Niamieckaja dziaržava kipučaju siłaju svaje nacyjanalnaje moładaści i poŭnaja relihijnaha entuzyjazmu šukała, kudy mahła-by źmiaścici pierachop svaje žyvučaje siły. Jaje kirunak byŭ na Ŭschod. Źniščyŭšy pieraškody z boku Sasaŭ, novaja dziaržava sutyknułasia bok pry boku z Słavianiami, asielanymi na paletku ad Bałtyjskaha mora, pamiž Łabaju i Sałaju, až daloka za Šumavu, na Dunai, u Alpach, až da samaha Taglijamentu i da Adryjatyjskaha mora. Usia hetaja niaspojenaja masa musiała raniej ci paźniej paddacca, niamohučy doŭha strymaci nacisku maładoha i dziaržaŭna arhanizavánaha silnaha narodu. Charakternaju pamyłkaju Słavianiaŭ, nad jakoju spynialisia vizantyjskija piśmienniki, było: nierazumieńnie vartaści złučeńnia ŭ palityčnyja arhanizacyi.

Ad pačatku svajho asielańnia ŭ hetych miajscoch, Słavianie stvaryli da henaha

I.

času tolki adnu niejkuju dziaržavu. Toj-ža adnak, kamu pašeńciła spaici ich, nia byŭ sam Słavianiec, ale Frank, — Samo (kala 623 h.). Tolki ćviordy ucísk, jakoha pakaštavali ad svaich panoŭ — Avaraŭ — prabudziŭ sviedamaść Słavianiaŭ i zmusiŭ ich da arhanizacyi. Pakul žyŭ Samo, dziaržava tryvała i enerhična baraniłasia ad napádu Samavych krainnikaŭ, Frankaŭ, pieradusím karala Dagaberta. Ale karotkaja słava zaraz výliniała pa Samavaj śmierci. Dziaržava razdrabiłasia. Dla dalejšaha žyćcia Słavianiaŭ jana nia mieła znáčańnia až na tolki, što nia viedajemo navat mieżaŭ jaje. Historyki mohuć tolki vykazaci dumku, što častkaju jaje była taksama Čechija.

Vychodziačy z vyšejšaha tym cikaviejšym jość, što ŭ pałovie IX. stahodździa źjaviŭsia kniaź, jaki zmoh navokał siabie złučyci ŭ maraŭskaj dalinie rad plamieńniaŭ i stvaryci dziaržavu. Hety dziaržaŭny tvor mieŭsia pieršym staci suproć pieramožnaha cisku Niamieččyny na Ŭschod. Hetaja suproćnaść pieramianiłasia chutka ŭ vialikuju niebiazpieku, bo Raścisłaŭ zmoh, prymu-

siůšy niepasłušnych, scentralizavaci słavianskija plamiony. Kali hreckija braty pryšli ů 863 h. na Maravu, to zaraz zrazumieli, čaho treba. Staralisia daci hetaj novaj palityčnaj formacyi fundament kultury: słavianskuju azbuku, nazvanuju hłaholicaju, pierakład śv. knihaů i słavianskuju bahasłužbu. Ichniaja praca chutka vyrasła da najmahčymiejšych mieżaů i była dla kaściola takoju karysnaju, što pápieży Hadruk II. i Januk VIII. horača pamahali pracavaci śv. Miafodu, kali jon, pa śmierci svajho brata ů Rymie, astaůsia adzinokim. Dla jaho była stvorana vialikaja dyjacezyja, u mieżach jakoje była Vialikaja Marava i Panonija aż da paletkaů sierbskich i baůharskich.

Niamieččyna razumieła niebiazpieku. Śviatapołkavaju zdradaju pašeńciła joj pazbavicca Raścisłava, ale zaraz-ža pad Śviatapołkavym ćviordym kiraviectvam niebiazpieka stałasia jašče vialikšaju. Stvaryłasia novaja słavianskaja dziaržava, jakaja złučyła pad uładaju adnaho kniazia ůsie słavianskija plamiony ad Šumavy aż da Tisy.

Stvaryłasia słavianskaje jadro, jakoje pačynała razumieci siłu svaju. Ale jašče niebiazpiačniejšaju była hetaja novaja dziaržava dziela taho, što mieła fundament svaje sobskaje kultury, vybudavanaje na vizantyjskim i łacinskim pni. Hetaja formacyja mahła-by nazaůsiody spynici niamieckuju ekspanzyju na Ůschod, kali-by joj było pašeńciła utrymacca. Dziela hetaha duża lohka zrazumieci niamieckuju dbajnaść, kab źniščyci niebiazpiečnaha supraćnika.

Niamieckija starańni pryniaśli vypład paśla Śviatapołkavaj śmierci. Nie zvažajučy na hieraičnuju pracu Śviatapołkavaha nastupnika Majmira II., Vialikaja Marava skłaniłasia kala 906 hodu ad ranaů, pryčynianych joj Niemcami i Vuhrami. Hetaja maładaja dziaržava była aż tak źniščana, što ledź nie biaz śledu źnikła na zaůsiody.

Hetaje palityčnaje zdareńnie było výpieradžana relihijnymi padziejami. I Rym schiliůsia pad niamieckim ciskam. Ściapan V. źlikvidavaů palityku svaich papiarednikaů Hadruka II. i Januka VIII.; padlahajučy intryzie niamieckaha duchavienstva,

skasavaŭ słavianskuju bahasłužbu pa śmierci śv. Miafoda († 6. IV. 885).[1])

Son heny byŭ zašmat čarujučym dziela jahonaha pieratvareńnia ŭ rečaistaść. Słavianskaja dziaržava była zamaładaja i nie mahła pieramahčy nácisku svajho suproćnika. Była prymušana skłanicca, bo ad samoha svajho naradžeńnia była ŭžo niebiazpiečnaju. Niamieččyna mieła znoŭ volnuju darohu na Ŭschod. Usio było źniščana. Usio treba było znoŭ pačynaci.

Hetkija voś spaminy z čechasłavackaje minuŭščyny rodziać imiony śv. Kiryła i Miafoda. Śv. Vacłaŭ prypaminaje znoŭ, pa karotkaj vialika-maraŭskaj epopei, druhuju fazu ŭ českaj historyi. Abiedźvie hetyja fazy jość hetak ciesna spojenyja pamiž saboju, što i mnich Krystyn, jaki ŭ X. stahodździ napisaŭ heny cenny žyćciapis śv.

[1]) Detalniejšaje apisańnie hetaha zdareńnia možna znajści ŭ majoj knizie, Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle. Paris, 1926.

Vacłava, papiaredziŭ svaju pracu historyjaju śv. Kiryła, Miafoda i Vialikaje Maravy.

Čechija, hetaksama jak i Marava, była na šlachu niamieckaha cisku na Ŭschod. Sytuacyja Čechii była navat jašče važniejšaju čymsia Maravy. Plamienny padzieł byŭ hłybiejšy i praces centralizacyi navokał českaha plamieńnia ŭ Prazie i jahonaha kniažžaha rodu Pramysłaŭcaŭ ruchaŭsia pamalej čymsia na Maravie. Niamieččyna była na miežach ziamielki i, pałažyŭšy svaju ruku na paŭnočnych słavianiaŭ, pahražała ŭžo prosta plamieńniam, asielanym u dalinie Vałtavy i Łaby. U časie Śviatapołka Čechija była zmušana padparadkavacca vialikamaraŭskaj dziaržavie. Stul dastała jana takža chryścijanski fundament. Pieršym chryścijanskim kniaziom byŭ Baryvoj, Vacłavaŭ dzied, abchryščany — jak ćvierdzić Krystyn — śv. Miafodam. Jahonaju žonkaju była śv. Ludmiła. Razam z chryścijanstvam dastała Čechija fundament słavianskaje kultury, pasiejanaje śviatymi bratami na Maravie.

Ahulnaje abchryščańnie Čechii nie było adnak lohkaju pracaju. Na hetuju źjavu

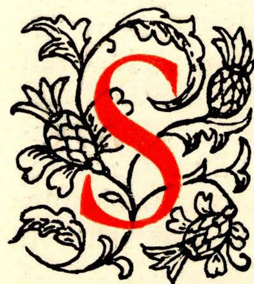
treba źviarnuci vyniatkovuju uvahu, bo jana nam dobra abśvietlić tyja zabureńni, jakija byli ů nastupnych hadoch. Pahanskaja čaść — kali pavierymo żyvomu ćvierdżańniu Krystyna — nie dziviłasia spakojnie na abchryščańnie Baryvoja. Varożaść była hetak vialikaja i silnaja, što Baryvoj nie advażyůsia navat pabudavaci pieršuju chryścijanskuju śviatyniu ů svajoj rezydencyi, Prazie, ale na Levym Zamku. Pahanskaja varożaść była paśla vielmi ciażka pieramożana. Słavianskija duchaůniki, vučni Miafoda, pracavali ů Čechii, vostra zmahajučysia z łacinskimi duchaůnikami, jakija byli niamieckimi emisarami.

U časie Śviatapołka centralizacyja českich plamionaů ruchałasia chutčej. Ale zaraz pa jahonaj śmierci Čechija adłučyłasia ad Maravy. Spytyhnieů, Baryvojaů syn i nastupnik, jość użo zmušany pryznaci vierchavienstva Niamieččyny, zamiesta Maravy (895). I voś niamieckija upłyvy ů Čechii robiacca vialikšymi. Niamiecki upłyů suniecca na remiach łacinskaha duchavienstva, jakoje pry ůładzie Spytyhnieva valicca ů Čechiju

ź niamieckich ziemlaů. Niamieckija letapiscy pieršym chryścijanskim kniaziom mianujuć Spytyhnieva, a nie Baryvoja, bo ślapy šuvianizm każa im ihnaravaci pracu śviatych bratoů. Kaliż-ża chutka dakaciłasia katastrofa i na Vialikuju Maravu, hetaja sytuacyja ů Čechii stałasia kančatkovaju. Kaścielnaje vierchavienstva rezańskaha biskupa nie mahło byci adkinuta, bo bliżejšaha biskupa nie było. Praůda, pryliů słavianskaha duchavienstva pa katastrofie Maravy pradoůżyů życcio słavianskaje bahasłużby ů Čechii; ale jana była zasudżana na śmierć, bo słavianskaje duchavienstva, nia majučy svajho biskupa, nia mieła svajho maładoha narostu.

MOŁADAŚĆ ŚV. VACŁAVA.

SPYTYHNIEVAŬ BRAT, Vratysłaŭ, byŭ haspadarom, praŭda, pad vierchavienstvam Spytyhnieva, čaściny ziamielki na paŭnočnym zachadzie ad Prahi. Jahonaju rezydencyjaju byŭ zdajecca Libušyn. Żonkaju jahonaju była Drahamira z rodu Stadaraniaŭ. Stadaranie byli znatnaju hałuzinaju plamieńnia Lutyčaŭ, jakija šyroka prasłavilisia svaim zmahańniem z chryścijanstvam, enerhična baroniačy svaju nacyjanalnuju volu. Drahamira była chryścijankaju, ale dziki duch jaje narodu adbivaŭsia jašče ŭ jaje dušy. Jak ćvierdziać lehiendy, z hetaha żanimstva naradziłasia siamiora dzietkaŭ. Vacłaŭ byŭ najstarejšym z svaich bratoŭ, Balesłava i Spytyhnieva. Spytyhnieŭ zdajecca pamior u rańniaj moładaści, bo jahonaje imia tolki adzin raz spaminajecca ŭ lehiendach. Z čatyroch Vacłavavych siostraŭ viedajemo tolki adnu Prybysłavu.

Vacłaŭ naradziŭsia kala 907—908 h. zdajecca — pavodle tradycyi — na Stochavie, blizka Libušyna. Dziciatka było abchryščana Miafodavym vučniam, słavianskim duchaŭnikom. Viedama z lehiendaŭ, što adzin ź ich, Paval, żyŭ pry dvaré Ludmiły, Vacłavavaj babki. Jon byŭ takża pieršym chłapčukovym vučycielam. Ad jaho navučyŭsia Vacłaŭ pa słaviansku pisaci ŭ Tecinie, dzie prażyvała ŭdava Ludmiła.

Budučamu kniaziu patrebna była vysokaja aśvieta. Użo tahdy tvaryłasia ŭ Čechii, pry śviatyni śv. Piatruka ŭ Budčy, vysokaja škoła. Lehiendy mianujuć takża i vučyciela hetaje škoły, jaki byŭ zdajecca ŭżo z pachodżańnia Čech. Uceno — hetak nazyvajuć lehiendy vučyciela — vučyŭ tut dziaciej pa łacinsku. Tam zdabyŭ śv. Vacłaŭ łacinu, jakaja była tady miżnarodavaju movaju adukaványch klasaŭ. Chłapčukovuju zdolnaść i pilnaść lehiendy chvalać adnadumna. Pobač adukacyi Vacłaŭ zdabyvaŭ viedu, patrebnuju ŭładaru, uładaci arużżam. Jahony baćka Vratysłaŭ staŭsia ŭ hetym časie — kala 915 h. — pa śmierci

svajho brata, uładarom. Užo pierad hetym jon pamahaŭ svajmu bratu adbivaci napady Vuhroŭ, jakija, panujučy nad byłoju vialikamaraŭskaju dziaržavaju, časta napadali na Čechiju. Hetyja vuhroŭskija napady pahražali navat samoj Niamieččynie. Hetakaja sytuacyja Niamieččyny, a takža słabaja ŭłada Ludvika Dzićciaci i Kanrada I., mieli vyśledkam, što Čechija vyzvaliłasia ź niamieckaha paddanstva. Ale Vratysłaŭ nia doŭha uładaŭ; u maładym duža vieku 33 hadoŭ, u 920 ci 921 hodzie jon u bojcy z Vuhrami znašoŭ sabie śmierć. Kaścioł šv. Juraha na pražskim zamku, zakładzieny Vratysłavam, dasiul jašče hałosić jahonuju słavu.

Vacłaŭ byŭ jašče zamałady, kab uziaci ŭ svaje ruki ŭładu. Byŭ adnak prad paŭnahodździem pryznany uładarom, paklikany na pražski zamak i pasadžany narodam na miejscy svajho baćki. Ale, „dziakujučy tamu, što byŭ jašče vielmi maładym — kaža Krystyn — usie vialmožy pieradumali dobra spravu i pastanavili paručyci niavopytnaha jašče žyćciova ŭładara i jahonaha brata,

Balasłava, dobraj słužcy Chrystovaj, Ludmile, dziela vychavańnia, kab z božaj miłaści chłapcy daśpieli rostam i siłaju". Ułada addana była da času paŭnahodździa Vacłava, h. j. da 18 hadoŭ, udavie Drahamiry.

Maładaja duša Vacłava była zaraz-ža ranianaja novym bolam. Drahamirynaje ŭładańnie było splamianaje złačynam, matyvy jakoha jość jašče dasiul duža ciomnymi, — heta zabojstva šv. Ludmiły. Hetaje zdareńnie abśvietluje hrubuju maralnaść pałovu pahanskaha jašče českaha hramadzianstva ŭ X. stahodździ. Dla Vacłava hetaje zdareńnie mieła byci sumnym pradvieśnikam.

Zdajecca nikoli nie daviedajemosia dobra ab istotnych pryčynach hetaha złačynu. Peŭnym jość tolki, što ich było šmat i jany byli roznaha charaktaru. Było-by niespraviadlivym usiu vinu zvalivaci — jak heta rabili ŭsie paźniejšyja lehiendy — na Drahamiru. Chutčej zdajecca, što Drahamira da hetaha złačynu była papichana silnaju partyjaju, jakaja utvaryłasia ŭ tahačasnaj Čechii i voraža hladzieła na nabožnuju Lud-

miłu. Hłyboki chryścijanski kirunak Ludmiły nie padabaůsia panom, jakich abchryščańnie było tolki vonkavaje. Jany bajalisia, što małady ůładar, jahonaja-ż nabožnaść była ůžo šyroka viedamaju, pad kiraviectvam Ludmiły vyraście mnichom, a nie kniaziom i ichni ůpłyů na kiraviectva dziaržavy tady zusim musić ščeznuć. Lohka im było pierakanaci Drahamiru, što Ludmiła sama choča stacca ůładarkaju, što jaje upłyů na Vacłava jość škodnym i, što pad jaje apiekaju tvorycca partyja fanatyčnych ksiandzoů i devotaů, krajnaja pilnaść jakich moža stacca niadolaju dzieržavy, u jakoj jašče šmat jość pahańniaů — hramadzian.

Drahamira nie była zvyčajnaju žančynaju. Nie brakavała joj enerhii i smahi ůładańnia. Jaje dziki charaktar nie paddaůsia adrazu chryścijanskaj navucy ab kachańni i pakory. Krajniaja prahavitaść ułady i zajzdraść pripichnuła jaje da złačynu. Darma Ludmiła, pradbačujučy zdareńnie, adchilałasia i adstupała. Ludmilin vyjezd z Prahi ů Tecin nie uspakoiů Drahomiry; jana chacieła zvolnici siabie ad Ludmiły na zaůsiody. 16. vieraśnia 921 hodu dva Drahamiryny hałoůnyja prybočniki i radčyki, Tunia i Kamoń, źjavilisia ů Tecinie i zadušyli śviatuju žančynu. Ludmilin unuk, Vacłaů — kažuć lehiendy — pradbačyů mučannickuju śmierć svaje babki.

Mahčymym jość, što i materyjalnyja matyvy mieli ůpłyů na hety złačyn. Čytajemo ů žyćciapisach śv. Ludmiły i śv. Vacłava, što majemaść mučannicy była zaraz zabranaja Drahamiraju i jaje prybočnikami. Ale hałoůnaju pryčynaju zabojstva byli relihijnyja matyvy. Sprabujmo tolki spomnić, što ůžo skazali ab pahanskaj apazycyi pa Baryvojavym abchryščańniu. Pahanskaja partyja była ů Čechii jašče duža silnaju. Pieršaja łacinskaja lehienda „Crescente fide“ i Gumpold kažuć, što ů henym časie achviary pahanščyny byli jašče časta składanyja, a duža znatnyja adzinki brali ůdzieł pry hetaj uračystaści. Viedama takža, što i samoha Vacłava klikali na pahanskija uračystaści, ale darma. Ab hetym kaža taksama i Krystyn.

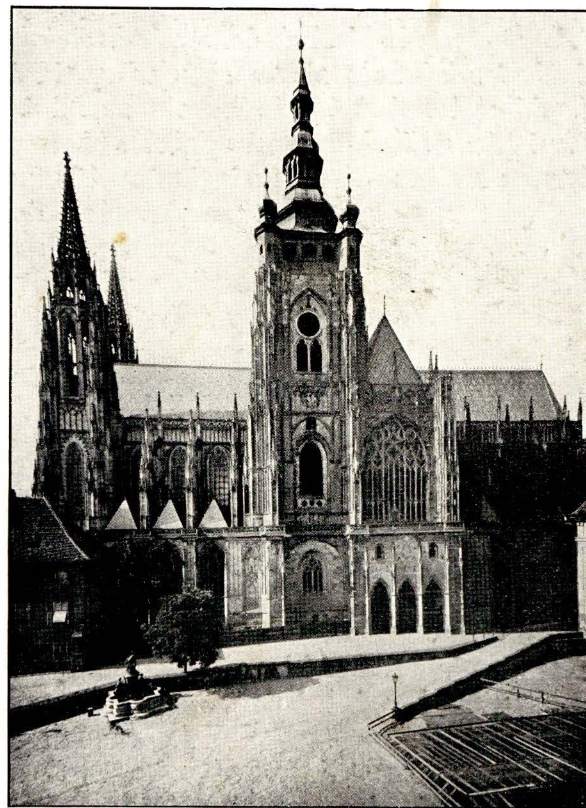
Inšy skaz lehiendaŭ paćvierdžaje hetuju dumku. Pavodle ŭsich lehiendaŭ, partyja, jakaja zmahałasia ź Ludmiłaju, starałasia pieraciahnuci maładoha ŭładara da siabie. Bo kazana, što „kniaź zusim apanavany ksiandzami staŭsia ŭžo ledź nie mnichom“. Dziela hetaha zabaraniali ksiandzom, jakich upłyvu bajalisia, zbližacca da Vacłava, vyhaniali ich ź dziaržavy i nie dazvalali maładomu kniaziu vykonyvaci relihijnyja praktyki. Nia mohučy prymaci ksiandzoŭ publična, Vacłaŭ prymaŭ ich tajomna u nočy.

Krystyn kaža, što Vacłaŭ paźniej vielmi vostra häniŭ hetyja sposaby mahnataŭ i prybočnikaŭ svaje matki. U dzień pryjma ułady, u Vacłavavyja vusny Krystyn układaje nastupnyja słovy: „Čamu vy, syny zabojcaŭ, ziernia łžy i mužý niepačcivyja, zabaraniali mnie vučyci zakony Chrysta i jahonych zahadaŭ słuchaci? Nie padabajecca vam służba Chrystu, to čomža druhim nie dazvalajecie służyci jamu? Kali ja byŭ až da siańnia pad vašaju apiekaju i mocaju, to ad hetaje chviliny odkidaju jaje, a Bohu ščyrym sercam chaču służyci.“1)

Jak bačymo, moładaść Vacłava była vielmi niespakojnaja. Duša maładoha kniazia daśpiavała siarod ciarpieńniaŭ i siabieadkazu. Ale ŭsiaho hetaha jašče mała było. Ludmilina śmierć nie vykaraniła unutrańnich bojkaŭ. Drahamira zmušana była ŭ kancy kancoŭ vystupici i suproć svaich prybočnikaŭ, Tuni i Kamonia. Jany-ż abodva, pa zabojstvie Ludmiły, zdabyli vialiki ŭpłyŭ i ŭładu, stalisia niepažadanymi dla Drahamiry. Tunia spaściaroh zaŭčasu pieramienu ŭ dumkach kniahini i ŭciok ź dziaržavy, ale Komoń byŭ z całym rodam źniščany. I tak — kaža z satysfakcyjaju Krystyn — spoŭniłasia božaje słova, što čytajemo ŭ vanellu: „Kożny, chto miačom vajuje, ad miača zhinie“. Vostraja biazlitasnaść, ź jakoju tady obchodzilisia z niépryjacielam, lustruje dzikarski voblik tahačasnaha pałovu chryścijanskaha i pałovu pahanskaha hramadzianstva. — Zdajecca takža, što Ludmilinaja śmierć razvarušyła tuju čaścinu narodu, jakaja była na jaje baku. Častymi pialhrymkami naviedyvali Ludmi-

linu mahiłu i hutaryłasia ůžo ab dzivach, jakija stalisia na mahile. Drahamira chutka zrazumieła niebiazpieku i, pužajučysia, kab hramadzkaja dumka nie skiravałasia suproć jaje, nie pieraškadžała pialhrymkam i nie supiarečyła hutarkam, a naadvaroć, zbudavała na Ludmilinaj mahile kaścioł śv. Michała, vielmi pavažanaha ů X. stahodździ, kab — kaža Krystyn — „kali-ž jašče tam staniecca dziva, nie ličyci jaho zasłuhaju mučannicy, ale śviatych, jakich kości byli ů śviatyni pachavanyja.

Unutrańnija nieparadki nie byli karysnymi dla dziaržavy. I voś bavarski vajavoda Arnulf, achvotnik skarystaci z hetych nieparadkaů napaů na Čechiju. Krynicy nam nažal ničoha nia kažuć ab vynikach hetaha napadu. Viedajemo tolki, što heta stałasia ů 922 hodzie. Mahčyma, što Arnulf chacieů vykarystaci sytuacyju, kab pryłučyci Čechiju da svaje dziaržavy i eo ipso da Niamieččyny. Mahčymym jošć takža, što jon chacieů pamahčy źlickamu vajavodzie, katory ůžo daůno byů suprocnikam českich vajavodaů i staraůsia pašyryci mieży svaje

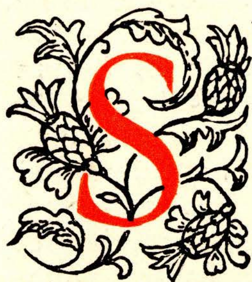
II.

dziaržavy na ichniuju kryŭdu. Małady Vacłaŭ napeŭna braŭ udzieł u abaronie svaje baćkaŭščyny, bo Gumpold u jahonyja vusny kładzie nastupnyja słovy: „Z božym pasillam kiravaŭ ja dziaržavaju i, jak tolki moh, baraniŭ jaje pierad dužym voraham“.

Chaj sabie vynik hetaje bojki byŭ jaki kolviečy, ale Čechija była jeju zahrožana. Heta byŭ pradvieśnik vialikaje niebiazpieki, jakaja nasovyvałasia na Čechiju ź niamieckaha boku. Vacłaŭ ab hetym chutka pierakanaŭsia.

UŁADA ŚV. VACŁAVA.

SYTUACYJA BYŁA HEtakaja ů Čechii, kali Vacłaů braů uładu ů svaje ruki. Dziaržava była razdvojana intryhami dźviuch zmahajučychsia miž saboju partyjaů, achvota susiednich uładaroů napaści na Čechiju rasła i słava dziaržavy za miežami paliniała. Arnulfavym napadam Niamieččyna dała ab sabie znaci. Chutka vyrasła vialikaja niebiazpieka, kali ćviordaja ruka Henryka I. Ptušnika dakranułasia da ůłady. Dla Čechii patrebnaju była mocnaja ruka i razumnaja hałava. Vialikaje i ciažkoje zadańnie było prad Vacłavam.

Małady vajavoda mieů tolki 18 let, kali kala 925 h. pačaů uładaci. Pa maci svajej mieů pryrodžanuju nieabmiežanuju enerhiju i silnuju volu. Jahonaja nabožnaść dvojčyła jahonyja siły i dapaůniała niavopytnaść. Žyćciapiscy, pieradusim Gumpold, kładuć u Vacłavavyja vusny pramovu, ja-

kuju byccam-by jon skazaů šlachcie ů dzień pryjma ůłady. Nia hledziačy na toje, što tut jość piačać fantazii žyćciapiscaů, usiož taki śviedčyć heta ab pilnaści i enerhii maładoha ůładará. Vacłaů abviaščaje šlachcie, što jon nazaůsiody razychodzicca z tajeju partyjaju, katoraja ůładała razam z jahonaju matkaju. Kaža, što jon dobra viedaje ab usich intryhach hetaje partyi i ciarpieci dalėj usiaho hėtaha nia choča. Pa hetakim abvieščańni, Gumpold vusnami Vacłava vykładaje jahonuju prahramu:

„Chaj kachańnie spakoju kipić doma i vonkach. Ludzi chaj ścierahucca škodnaści ů karysnaj pracy. Nichto z vas balej chaj nia plamić siabie zabojstvam bližniaha, jakim siabie hetak časta hańbili. Kali-ž, z strachu pierad Boham, nie pierastaniecie łamaci hety zakon, to viedajcie, što naš hnieů buchnie połymiam prociů hetakich i zahartovany božaju miłaściaju zahadaje ściaci im hołaů.“

Da ažyćcioůleńnia hetaje prahramy Vacłaů adrazu pakiravaů siabie ź vialikaju pilnasciaju i enerhijaju, jakaja zasłuhovyvaje našuju pašanu i dzivić nas, dziela jahonaha

maładoha vieku. Jak možna, na padstavie žyćciapisnych viestkaŭ, dumaci, supornictva pamiž dźviuma partyjami tryvała dalej. Vacłaŭ, kab usiamu hetamu zrabici kaniec, vykonyvaje čyn, jaki dobra lustruje jahonuju enerhiju. Dziakujučy tamu, što jahonaja partyja malavała Drahamiru, jak pryčynu ŭsich zabureńniaŭ, i prypisyvała joj navat dumku, jakoj jana nikoli nia mieła; byccam-by Drahamira choča zabici Vacłava i Balasłava, kab mahła sama ŭtrymacca pry ŭładzie, — Vacłaŭ zahadaŭ svajoj maci, kab jana pakinuła rezydencyju i da času, pakul u kraju zapanuje paradak, astałasia na bakú — u Budčy, abo ŭ čužynie. Lohka sabie ŭjavici, jaki upłyŭ mieŭ hety zahad na pryčynnikaŭ usich zabureńniaŭ. Hetakaje enerhii nichto ź ich nie čakaŭ ad maładoha ŭładará, jaki, zdavałasia, ničoha nia mieŭ u dumcy apračа nabožnych čynaŭ i malitvaŭ. Paśla, kali paradak i supakoj zaŭładaŭ u krai i kali jon pierakanaŭsia, što abvinavačańni na jahonuju matku dalokija ad praŭdy paklikaŭ jeje znoŭ, „pamiatujučy — kaža Krystyn — boży zahad: šanuj baćku i maci... Ułady

III.

adnak jana ůžo była pazbaůlena aż da śmierci.“ Zdajecca takža, što Drahamira, bačačy pilnaść svajho syna, pahadziłasia ź jahonym kirunkam, bo, jak kaža stara-słavianskaja lehienda, „ciešyłasia jana ź viery svajho syna i z dabračynnaści, jakuju jon prajaůlaů.“

Druhim čynam, jaki charakteryzuje pačatak jahonaha ůładańnia, było — pieraniasieńnie z Tecina ů Prahu cieła śv. Ludmiły. Cieła — kažuć lehiendy — było nieparušanym, a heta było vielmi karysnym dla pašyreńnia pašany da mučannicy.

Dziaržaůny režym dačysta pieramianiůsia. Duchaůniki, što byli raniej vyhnany, abo pazbaůleny beneficyjaů, znoů byli paklikany. „I kaścioł — kaža Gumpold — u henych krainach ciešyůsia z hetakaha kniazia. Kaścioł byů nia tolki abnoůleny, ale i abbahačany hetym śviatym mužam, byů pašyrany i padvyšany.“ Usie łacinskija lehiendy ź X. vieku adnahałosna ćvierdziać, što viestka ab pieramienie palityčnaha režymu ů Čechii chutka pašyryłasia ůsiudy. Tak, što „chryścijanie, jak pčoły ů vulej, harnulisia da jaho, hetaksama duchaůniki, zakonniki

i šmat inšych božych słuhaŭ z Bavaryi i druhich staronkaŭ išli siudy z knihami i kościami śviatych. Jon usich ich z pašanaju prymaŭ, załatam, sierabrom, niavolnikami i vopratkaju abdzialaŭ, a ŭsim, jak tolki moh, służyŭ. I nia dziva, što pieradusim niamieckaje duchavienstva było vielmi ŭdziačnym za prajavy hetakaje serdečnaje pryjaźni i hałasiła Vacłavavu sławu ŭsiudy. Usie vučyciali vielmi dzivilisia jahonaj hłybokaj viedzie i kultury, až tak, što možna było razam z psalmarom kazaci: „Ja razumniejšy čymsia ŭsie maje vučyciali, bo zahady Tvaje jość dumkaju majeju“ (Psalm 118. 99).

Usie žyćciapiscy adnadumna słaviać śviataść maładoha kniazia. Z prykładaŭ, jakija padajuć, niekalki, dziela svaje naiŭnaje i nabožnaje prastatý, zasłuhovyvajuć našuju uvahu. Hlańmo chacia jak Krystyn, majučy na dumcy apisyvańnie lehiendy „Crescente fide“, ź jakoju i Gumpold hodzicca, piša ab nabožnaści Vacłava:

„Zimoju chadziŭ vuzkoju ściežkaju pa horach z zamku ŭ zamak, naviedyvajučy Chrystovy śviatyni piechatoju; časta vidać

byli jahonyja ślady źvilhotnianyja kryvioju. Kab datrymaci abiacańnia, byci čystym, u prostaj vałośnicy chadziŭ — jakaja z pašanaju až da siahońnia jak novaja pierachovyvajecca — i zaŭsiody vałośnicu mieŭ na spodzie, a źvierchu pieknaje karaleŭskaje apraćcie; hetak służyŭ Bohu i ludziom. Dla abčerstvieńnia cieła skromna pažyŭlaŭsia i dbaŭ dziakavać za ŭsio Bohu.

A kali-ž zdaryłasia, što kniaź prabyvaŭ pamiž šelmami i pozna viečaram kryšku balej vypivaŭ, to vielmi rana zryvaŭsia z paścieli, bieh chutka ŭ sviatyniu i ubačyŭšy jakohakolečy duchaŭnika, abo kleryka najlepšuju vopratku, u jakoj byŭ apranuty, skidaŭ z siabie, addavaŭ duchaŭniku i prasiŭ, kab jon maliŭ u Chrysta jamu prabačeńnia za hrech. U słužbie božaj byŭ až tak pilnym, što kožny dzień svaju achviaru, rukami svaimi pryhatoŭlenu, Bohu prynosiŭ. U časie žnivá, z najviarniejšym słuhoju, ciomnaj nočkaj išoŭ na svajo pole, žaŭ pšanicu i prynosiŭ da chaty; ručnym mlinom małoŭ jaje, budučy sam piekarom i kniaziom pierasiavaŭ mukú, chadziŭ pa vadú, havoračy:

„U imia Ajca, Syna i Ducha śviatoha“, — pryniosšy vadú, miasiŭ ciesta i hostyi piok. Chadziŭ u vinahradnik, rvaŭ płod, svaimi rukami vyciskaŭ u zbanok i dla śviatoi achviary pierachovyvaŭ.“

Viestki ab śviataści Vacłava časta aż tak raśli i pašyralisia, što šmat ź ich stałasia lehiendami. Hetak, dla prykładu, łacinski życciapis, nazvany pačynajučymisia słovami „Ut annuntietur“, napisany ŭ kancy XIII. ci na pačatku XIV. stahodździa, maje ŭ svajom źmieście adnu z hetakich viestkaŭ, jakaja sapraŭdy jość dziŭnaju praz svaju naiŭnaść. Nabożny życciapisar apaviadaje, što śviaty zvyknuŭ kożnaj nočy ŭ zimku prynosici dla ŭdovaŭ i sirotaŭ drovy. Nia chočačy, kab chtokolečy ab hetakich jahonych čynach daviedaŭsia, u nočy sam chadziŭ u les. Laśnik bačyć, što niechta jamu kradzie drovy; ale prypilnavaci nia moh. Nie pašeńciła złodzieja ŭchapici. Ab hetaj spravie laśnik skazaŭ kniaziu. Vacłaŭ zahadaŭ jamu lepš pilnavaci: kali złodzieja ŭchopić, to chaj jaho mocna adłupić, ale drovaŭ adbiraci nia śmieje. Laśnik ździviŭsia, što Vacłaŭ raptam — suproć svajho zvyku — zahadyvaje jamu bici niekaha, ale ab ździvie svaim nie skazaŭ ničoha. Nareście nočaj uchapiŭ złodzieja i, nie paznaŭšy ŭ im svajho kniazia, dobrańka adłupiŭ. Z radaściaju śviaty ciarpieŭ na svaim ciele darunak laśnikovaj ruki; ledź zmoh paśla zaniaści drovy. I hetak voś było — ćvierdzić nabożny życciapisar — niekalki razoŭ. Hetaja samaja lehienda każa, što słuha Podiven, jaki zaŭsiody byŭ kampanom Vacłava ŭ nočnaj padaroży u les, nia čuŭ ściuży, kali pa śniahu jšoŭ Vacłavavymi śladami.

Vielmi cikavymi jość viestki życciapisaroŭ ab tym, jak śv. Vacłaŭ staraŭsia zrefarmavaci sud u svajoj dziarżavie. Staraŭsia abmieżyci lik śmiarotnych prysudaŭ. „Kali niejki abvinavačany byŭ u jahonaj prysutnaści zasudżany na śmierć, Vacłaŭ pakidaŭ sudovuju salu, chavaŭsia dzie tolki moh i spaminaŭ pahrozu Chrysta ŭ vanellu: „Nie sudzicie, to nia budziecie sudżanymi; nie zasudżyvajcie, to nia budziecie zasudżanymi“.

Kab źmienšyci lik śmiarotnych prysudaŭ, jon kasavaŭ viselnicy tam, dzie byccam-by nie było sudziaŭ, jakich jon zakonna naznačyŭ. Možamo sabie lohka ŭjavici, jak važnaju była hetaja jahonaja praca tady, kali jašče zvyki byli strašenna hrubymi i sudzi zasudžyvali pavodle svajho kaprysu.

Žyćciapisy słaviać jahonuju łaskavaść i dabratu ŭ sutyku z svaimi paddanymi i jahonyja starańni pryvieści ich na darohu praŭdy. Znachodzimo takža ŭ hetych apisańniach adnu drabnicu, jakaja rodzić śmiech u čałavieka našych dzion: „pryvietliva zaŭsiody hutaryŭ z cichimi, a na škodnikaŭ, vałačuhaŭ, abžyračoŭ, pijakoŭ i tych, što vučycca nie chacieli, byŭ bozkim hnievam zapalany; i kali nia moh ich uchapici, to klikaŭ da siabie ich u hości i rozhami byŭ (!), zaŭsiody biaručy na pomač suproć staroha voraha ščyt viery i piku Ducha śviatoha, jakimi jošć božaje słova, dužejšaje za ŭsie siły hetaha śvieta. Byŭ praŭdzivym šanavalnikam Chrysta, časta karaŭ, prysiahaŭ, što nia spynić svaje pracy, usich na božuju viačeru klikaŭ, a vyrvanych z šatanskaha horła kłaŭ na hrudzi śv. maci Kaścioła i božym požyvam ich pasilivaŭ.

Na inšym miejscy ćvierdzić Krystyn, što Vacłaŭ kuplaŭ na tarhoch niavolnikaŭ i chryściŭ ich. Hetaja viestka prypaminaje apaviedańnie arabskaha piśmiennika Ibrahim ibn Jakuba, jaki ćvierdzić, što ŭ X. stahodździ Praha była važnym centram handlu niavolnikami.

U svajoj pracy nad pašyrańniem chryścijanstva nie zabyvaŭsia Vacłaŭ ab budavańni śviatyńniaŭ. Nažal, žyćciapisy nam pakinuli tolki adnu viestku ab zbudavańni śv. Vacłavam kaściola śv. Vita. Tolki starasłavianskaja lehienda kaža ahulna, što „i śviatyni budavaŭ, dahladaŭ ich i božych słuhaŭ ad usich narodaŭ hramadziŭ.“

Majemo vialikaje prava, apirajučysia na bolšaść lehiendaŭ, ćvierdzić, što śv. Vacłaŭ pamior nie žanatym. Praŭda, druhaja starasłavianskaja lehienda ćvierdzić advaroć. Jaje ćvierdžańnie jošć duža niastojkaje i maje fantastyčnuju azdobu, a dziela hetaha nia moža byci pavažna razvažana. Krystynava

lehienda maje adno miejsca ciomnaje, heta sama, što tyčycca hetaha pytańnia i byvaje časta roźnie historykami tłumačana. Hetaje śviadoctva unievažniajecca druhim, z hetaje samaje lehiendy, a jakoje ůžo cytavałasia raniej, što śv. Vacłaŭ byŭ nie žanatym. Nia treba zabyvaci takža, što ůsie žyćciapisy havorać ab Vacłavavaj dumcy, iści ů Rym i astacca tam u klaštary. Krystyn kaža: „I da paroha śviatych apostałaŭ Piatruka i Paŭła chiaceŭ iści paprasici papieža, kab apranuŭ jaho ů klaštornuju vopratku i na kleryka padstryh, kab paśla, zapaliŭšysia miłaściaju Boha, addaci kniažstva svajmu bratu, a samomu spakojna žyci i aviečkaŭ Bohu prysporyvaci. I ůsio heta vykanaŭ-by, kali-b budavańnie bazyliki dazvoliła jamu adchilicca“. Hetakaje ćvierdžańnie žyćciapisu ciažka było-by vytłumačyci, kaliby śv. Vacłaŭ byŭ žanatym.

Hetkaju była praca śviatoha na relihijnym paletku. Nia treba rabici nacisku, što hetakaja praca rearhanizavała dziaržavu i była karysnaju dla maralnaha i kulturnaha rostu narodu. Bo pieršym varunkam dla

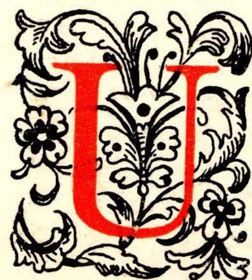
IV.

dalejšaha ščaślivaha narodnaha roźvitku było, kab čymchutčej praniknucca navukaju Chrystovaju. Budučy tolki hetakim, narod moh byci pryniatym u cyvilizovanuju siamju narodaŭ.

Hetym pakazana tolki adna — praŭda hałoŭnaja — staronka pracy śviatoha. Vacłaŭ adnak byŭ jašče kniaziom i načalnikam svaje dziaržavy. I u hetym kirunku praca jahonaja zasłuhovuje vialikaje uvahi.

PRACA VACŁAVA NA POLI PALITYČNYM.

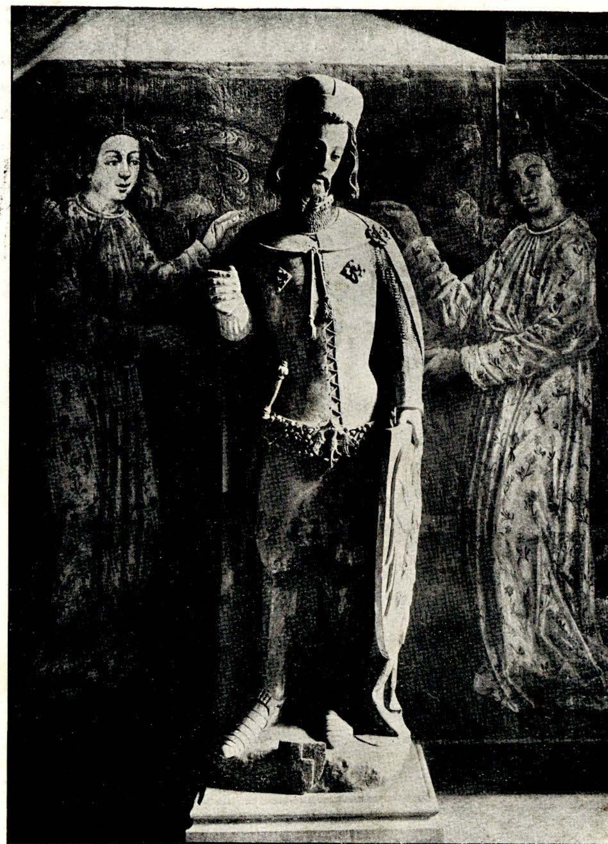
U ŚVIATA-VACŁAŮskich lehiendach nia znojdziemo zdajecca ničoha ab jahonaj pracy ů palityčnym kirunku. Hetak stałasia dziela taho, što dla siaredniaviečnaha życciapisara palityčnaja praca nia mieła nivodnaha značeńnia: dla jaho najvažniejšym pytańniem było absłavici nabožnaść i starańni pašyreńnia i pasileńnia śviatoi viery. Ale ůsiož taki ź niekalkich radkoů, jakich chibá życciapisary nie spaścierahli, możamo dumaci, što śv. Vacłaů nie spahaniaů uvieś svoj čas u kaściele. Jon daů nam prykład svaje ćviordaje stojkaści i nikoli nie zabyvaůsia ab svaich kniažskich abaviazkach. Voś tak, adzin maleńki radočak lehiendaů pakazuje nam śv. Vacłava ů davoli niezvyčajnym śviatle. Hety kniaź, što nia moh prysutnym byci pry prysudzie

śmierci i, što abvieściů hałoůnym punktam svaje prahramy — pracu dla miru; jon-ža sam šmat času pośviačaů i pilnuju uvahu źviartaů na svajo vojska. Jon „armiju svaju nia tolki najlepšaju zbrojaju, ale i pieknaju vopratkaju abdzievaů“. I. lehienda „Crescente fide“ zauvažyła, što „duža miła hutaryů z žaůnierami, tych adnak, ab jakich viedaů, što jość duža nialudzkimi, što badziajucca biaz pracy pa korčmach, pjuć tam i adchilajucca ad viery, zaraz-ža klikaů da siabie i bici ich zahadyvaů!“ Dobra razumiejemo hetuju pilnuju uvahu, što kniaź zviartaů svajoj armii, bo palityčnaja sytuacyja, u jakoj była tady Čechija, vymahała, kab armija była zaůsiody ů dobrym stanie. Viedajemo, što śviaty byů sam zmušany niekalki razoů baranici šablaju svaju baćkaůščynu. Jak kazana: u 922 h. braů udzieł u bojcy z Arnulfam. U hetym samym časie, ci krychu paźniej, na pačatku svajho samastojnaha ůładańnia byů zmušany baranici Čechiju ad napadu Zličanoů, kniaź jakich chacieů skarystaci z unutrańnich českich zabureńniaů u časie Drahamiry i

pašyryci mieży svajho uładańnia na kryůdzie maładoha i niavopytnaha Vacłava. Ab hetaj bojcy Krystyn na kancy svaje pracy apaviadaje hetak:

„Zamak Kouřim mieů mnoha ludzioů i z svaim kniaziom vyšaů suproć śviatoha. Kali ůžo šmat kryvi było pieralita, usie pasłuchali rady, kab abodva kniazi bilisia z saboju i katory pieramoža, toj budzie ůładaci. Kali jany vyšli sprabavaci svaje siły, Kouřimskamu kniaziu Boh pasłaů śviatoje bačeńnie: śv. Vacłaů u jasnaści z kryžom na čale. Ubačyůšy heta kinuů daloka ad siabie šablu, upaů na kaleny i skazaů, što jon nia moža pieramahčy taho, kamu Boh pryšoů pamahaci. Kali jon hetak kazaů, śviaty ůładar padniaů jaho i pacałavaů. Pakinuůšy jamu uładańnie svaim zamkam da śmierci, śv. Vacłaů posiliů svaju ůładu“. Paźniejšy česki letapisar, Dalimil, nazyvaje Vacłavavaha voraha Radzisłavam.

Najvialikšaje uvahi zasłuhovyvajuć dačynieńni Vacłava ź Niamieččynaju. Padziei ů Niamieččynie mieli duža važny charaktar. Henryk I. Ptušnik staůsia ů 919 h. karalom

V.

i posiliŭšy svaju ŭładu padpisaŭ z Vuhrami, jakija datul časta tryvožyli Niamieččynu, akt dzieviacihodniaje zhody. Staraja siła Niamieččyny znoŭ była pierarodžana i ŭvieś tahačasny śviet razumieŭ, što lejcy palityki apynulisia ŭ silnych i razumnych rukoch.

Staraja frankskaja dziaržava znoŭ dała ab sabie znaci i ŭžo pad inšaju formaju nabirała siły.

Henryk moh užo śmieła sprabavaci siły svaje armii i cisnucca na słavianski Ŭschod. Ale jon byŭ vielmi razumny, rabiŭ heta ŭsio pamału, systematyčna i pavodle dobraha planu. Niekalki paŭnočnych słavianskich plamieńniaŭ, Bodryčy, Lutyčy i Ratary byli padniavolany ŭžo daŭno. U 928 h. pryšła čarhá na Stadaranaŭ pry racce Havelu i na Hłamačoŭ. U 929 h. Čechija znoŭ ubačyła niamieckuju armiju. Vojska Vacłava, što baraniła dziaržaŭnych miežaŭ, było odrazu pieramožana i Henryk I. z vajavodaju Arnulfam prypiorli da samaje Prahi. Što moh zrabici u hetaj karotkaj chvilini śviaty ŭładar? U hetak važnuju

časinu, kali ůsia budučynia dziaržavy była ů niebiazpiecy, Vacłaů vyjaviů vialikuju razvahu, jakaja była zbaůčaju dla narodu. Nacyjanalnaje sumleńnie i honar pichali jaho da bojki, ale bačyů, što ůsio heta daremna, bo hetakim čynam ściorby z ziamielnaha vobliku svaju dziaržavu i stalicu. Vialikaje Maravy ůžo nie było i Čechija mahła dumaci tolki ab svaich sobskich siłach. Siła Niamieččyny była strašenna vialikaju i biada tam narodu, jaki ů bojcy byů jeju pieramožany. Usio heta pieradumaůšy, śv. Vacłaů pryznaů nad saboju vierchavienstva Niamieččyny. Čechija znoů musiała davaci Niamieččynie štohodni paddančy padatak 500 hryůnaů sierabra i 120 vałoů. Mudraje pradbáčańnie Vacłava adchiliła ad Čechii niaščasnuju dolu. Čechija nie mahła-by doůha baranicca suproć silnaha niamieckaha kułaka. I kab nia hetki krok śv. Vacłava, to Čechija musiała-by svaju śmiełaść zapłacici svaim žyćciom; sumnaja dola paůnočnych słavianiaů napeůna nie minuła-by jaje. Budučy hetakim cichim sposabam pryviazanaju dla Nia-

mieččyny, Čechija zachavała svajo žyćcio.

Hetaju zhodaju była zaspakojana niamieckaja tuhá imknieńnia na Ůschod, a Čechija zachavała svoj nacyjanalny charakter. Usie českija historyki siahońnia chvalać mudraść i pradbáčeńnie śviatoha uładara.

Jak moh Vacłaů u hetakim maładym vieku mieci takoje pradbačańnie? Było tut zdajecca balej matyvaů, što pakiravali jaho da hetaje pastanovy. Nia treba zabyvacca, što českaja sprava była kryšku u inšym śviatle, čymsia sprava paůnočnych słavianiaů. Niamieččyna pašyrała svoj upłyů nia tolki z nacyjanalnych motyvaů, ale takža z relihijnych. Čechija-ž była ůžo abchryščanaju. Matyů relihijny nia byů tut hetakim jaskravym, jak u pahanskich słavianiaů. Aprača ůsiaho hetaha, pryjacielskija dačynieńni, jakija utrymyvaů Vacłaů z žeņeůskim biskupam, tupili krychu złość niamieckuju suproć Čechii. Znoůža niamieckija duchaůniki, jakich było u Čechii šmat, mieli upłyů na kniazia i jahonych daradnikaů; i vyjšła, što pahlad na Niamieččynu

nia byŭ strašenna vostrym. Hetyja paasobnyja pryčyny mieli svaim vynikam toje, što Henryk zusim spakoiŭsia pryznańniem zaležnaści Čechii ad Niamieččyny i dalej užo nia jšoŭ. Sam-ža Vacłaŭ, budučy chryścijaninam, nia byŭ prychilnikam hvałtaŭ, dzie možna było dapiaci mety zhodaju. Jahonaja chryścijanskaja duša ź jahonym palityčnym pradbačańniem vykanali dla českaha narodu vialikuju słužbu. U hetym i jość adna z najvialikšych zasłuhaŭ śviatoha kniazia, što ŭ čas zrazumieŭ nieabchodnaść pryłučycca da zachodniaje kultury i paraŭniacca čymchutčej ź Niamieččynaju. Pa vialika-maraŭskaj katastrofie jakaja niebudź inšaja oryjentacyja była-by dla Čechii niaščasnaju.

Jahony sutyk z Henrykam I. ad hetaha času byŭ pryjacielskim. Zdajecca, dziakujučy hetamu dastaŭ śv. Vacłaŭ ad Henryka remia śv. Vita.

Hetaje zdareńnie pakiravała Vacłava da taho, što zamiest śv. Imramu, bavarskamu patronu, paśviaciŭ śviatyniu na pražskim zamku śviatomu Vitu. Pieršaja słavianskaja lehienda śviedčyć ab hetym pierakonyvajuča.

Paźniejšaja para jznoŭ abzdobiła sutyk Vacłava z Henrykam lehiendarnymi skazami. Žyćciapis „Oriente iam sole“ z XIII. stahodździa kaža, što śv. Vacłaŭ braŭ udzieł u adnym zvyčajnym niamieckim źjeździe, staršynioju jakoha byŭ Henryk. Usie kniazi pryšli ŭžo u salu i tolki Vacłava jašče nie było, jon spaźniŭsia ŭ kaściele. Henryk zrazumieŭ niepunktualnaść Vacłava jak abrazu i zabaraniŭ usim kniaziom, pad pahrozaju śmierci, vitaci Vacłava, abo davaci dla jaho miejsca ŭ radoch. Pryšoŭ Vacłaŭ. Jakim vialikim byŭ ździŭ usich kniazioŭ, kali ŭbačyli, što Henryk sam ustaŭ, pryšoŭ na spotyč Vacłavu, pryvitaŭ jaho i pasadziŭ na pieršym miejscy kala tronu svajho. Kniaziom kazaŭ na abśvietlańnie svajho čynu, što bačyŭ, jak anioł vioŭ Vacłava i na čale jahonym byŭ u śviatle jasny kryž. Inšaja lehienda z XIV. stahodździa ćvierdzić, što Vacłaŭ dastaŭ tady ad Henryka karaleŭski tytuł.

Niama patreby pavialičyvaci čynnaść śv.

Vacłava na palityčnym poli lehiendarnymi prylépkami. Jahonaja čynnaść u hetym kirunku tak, jak nam ab joj kaža historyja, jość vielmi važnaja i tvoryć češć śviatomu ůładaru.

MUČANNICKAJA ŚMIERĆ VACŁAVA.

NIA DZIVA, ŠTO SVAJOJU pracaju Vacłaů nie prydbaů miłaści i sympatyi usich svaich paddancoů. Pieramiena režymu pry Vacłavie była duža nahłaju, a ůładańnie jahonaje za karotkaje dla taho, kab usie mahli pierakanacca ab karysnych vynikach hetaje pieramieny. Partyja, što ůładała pry Drahamiry, a ciapier straciła ůvieś svoj upłyů, zaůsiody dumała ab revanžy. Pilnaść i stojkaść, ź jakoju Vacłaů pašyraů chryścijanstva i staraůsia ab tym, kab chryścijanski zakon prasačyů usiu ziamielku, nie była da ůspadoby mnohim mahnatam, jakich abchryščańnie było tolki paviarchoůnaje i jakim nie padabałasia spahaniaci čas u śviatyńniach. Vacłaů u svajej pilnaści chryścijanskaj kasavaů pahanskija zvyki, jakija adnak byli hlyboka zakarenianyja

ů narodnym sercy i lepš było-by pamaleńku ich vykarenivaci. Naturalna, hetakija čyny pastavili mnohich suproć jaho. Mahčyma takož, što ščodraść apieki nad duchavienstvam, vialikaja čaść jakoha byli čužyncy, pasiliła zajzdraść u mahnataů. Jahonaja palityka da Niamieččyny była tolki adzinaju mahčymaju palitykaju ů henych abstavinach, ale-ž peůna, što jana nie impanavała vajaůničym panom, mnohija ź jakich mahli zakidaci Vacłavu i niedachop advahi. Usio heta daviało da taho, što miejsca Vacłava było ů ciažkim stanie. Mahčyma takža, što Vacłaů byů-by ůsio heta pieramoh, kali-by vorahi jahonyja nie znajšli sabie pravadyra ů asobie jahonaha brata, Balasłava.

Balasłaů nia byů hetak doůha, jak Vacłaů, pad dobrym upłyvam Ludmiły. Drahamira zaraz uziała Balasłava z Ludmilinych ruk, bajučysia, kab jon nie pašoů Vacłavavym śledam. Svaim charakteram Balasłaů byů praůdzivym adbitkam svaje maci. Jahony vostry i stalovy charaktar, jaki atrymaů u spadčynie ad matki, nia byů trymany, jak

u Vacłava, cuhlami askiety i nabožnaści. Nad im zaůładaů advažny i burlivy duch jahonych žorściaů, suproć jakoha nia moh stajaci i jaki jahonaha serca nia poůniů miłaściaju da svajho brata, pieradusim tady, kali Vacłaů, jak bačymo ź lehiendaů, napaminaů Balasłavu ab pahanym sposabie jahonaha žyćcia. Kanonnik Kosmas, što ů XI. stahodździ napisaů pieršuju českuju chroniku, kaža ab Balasłavie — chaj navat hetaje apaviadańnie nie zusim praůdzivaje, — adnak dobra maluje Bolesłavaů charaktar. Na źliůni Izery z Łabaju Balasłaů chacieů pastavici muravany zamak i abvieściů svaju dumku sklikanym pradstaůnikom svajho ludu. Jahonyja paddancy pratestavali suproć hetakaj novaj mody, bo jany pryvykli budavaci zamki tolki z dreva. Balasłaů uziaů mieč i adciaů hałavu najbližej stojačamu. Hety čyn biezumoůna mieů svoj, pažadanany dla Balasłava, vynik.

Ničoha dziůnoha, što Vacłavavyja vorahi znajšli ů asobie Balasłava svajho pravadyra. Narešci źnik ichni apošni strach i Balasłaů pastanaviů hvałtam pazbavicca Vacłava.

Vialiki lik buntaroŭ pamahaŭ jamu u hetym kirunku. Aprača ŭsiaho hetaha, jany mahli jašče spadziavacca na pomač pahanskaje partyi, jakaja była tady jašče davoli silnaju i vielmi varožaju da Vacłava.

Viedajemo, što zabojstva było učyniana z najrazmaiciejšych pryčynaŭ. Pryčyny relihijnyja byli adnymi z najhałaŭniejšych, ale nie byli vyklučnymi. Mieŭ tut svajo miejsca cełу ściah palityčnych matyvaŭ i nieabmiežanaja Balesłavavaja smahá ŭładańnia.

Buntary dobra viedali, što ŭ Prazie praviešci svoj plan u žyćcio budzie ciažka. Vacłaŭ mieŭ tut šmat pryjacieloŭ i viernych žaŭnieraŭ. Dziela hetaha pastanavili jany, pad maskaju niejkaje patreby prymanici Vacłava na zamak Balasłaŭ, tam užo biazpiečna mahli-by vykanaci svoj plan. Ab zabojstvie śv. Vacłava kažuć nam usie lehiendy davoli zhodna, z maleniečkimi tolki źmienami. Pasłuchajmo, jak apaviadaje Krystyn. Hety adryvak pakaža nam takža charakterny jahony styl, jaki ŭ dramatyčnym miejscy jość na vysokaj stupieni:

„Dziejałasia heta ŭ časie Henryka, saksonskaha karala, jaki pieršy miž imi ź miłaści Chrysta zdabyŭ karonu i ź im byŭ zaŭsiody zbližany ščaślivym pryjacielstvam. Balasłaŭ mieŭ svoj dvor u zamku, nazvanym jahonym imiam; budučy z usich bakoŭ abstrelany šatanskimi strełami i razpalany smahaju ŭładańnia, kali zbližałasia uračystaść śv. śv. mučannikaŭ Kuźmy i Dziamiana, jakaja śviatkujecca pierad dvoma dniami prad śviatam Michała archanioła, vydumaŭ sabie pryčynu, što ŭ Balasłavie jość u češć hetych mučannikaŭ zbudovany kaścioł, brata svajho ščaślivaha na uračystaść i haścinu pryklikaci, ale chučej nie na haścinu, ale, jak paśla i stałasia — na zabojstva. Vacłaŭ ab usim hetym dobra viedaŭ, ale ŭładajučy niezapužanym ducham, usich, što byli ź im radnioju i pryjacielstvam źviazanyja, pacałavaŭ i uzbrojany arużžam viery vyjechaŭ u darohu.

Kali tam pryjechaŭ usio było pryhatoŭlena padvojna: pyšnaja haścina i vialikaja tabała abzbrojanych vorahaŭ. Pajšoŭ u śviatyniu, vysłuchaŭ śv. imšu, Bohu i śviatym

Kuźmie i Dziamianu paručyůsia, pryjšoů viasioły ů haścinny dom. I kali serca zładumnych haścinnikaů, daůno użo zapojena zorściaju zabojstva, výpiůkaju padhravałasia, pačynali pamaleńku raździraci zastrupianuju ranu. Majučy pad vopratkami schavanyja miačý, a dumajučy ab zabojstvie, trojčy ůstavali ad stała i trojčy znoů sadzilisia, bo ůsiemahutny Boh nie dazvalaů im heta vykanaci ů hetym uračystym dni, chacieů nastupny dzień, na jaki nie prypadała nivodnaje śviata, paśviacici. Vacłaů byů varożymi začepkami parušany hłyboka, nie bajučysia ani kryški, staraůsia čymchučej adyjšci ad stała. Kali vyjšaů z haścinnaje sali, adzin ź jahonych pryjacialoů padyjšoů da jaho i każa: „Voś, ja pryhatavaů dla ciabie kania, siadź na jaho i starajsia chutka vyjechaci ad ich, bo śmierć tabie pahrażaje!“ Vacłaů ničoha nie odkazaů na hetyja słovy, viarnuůsia ů haścinnuju salu, uziaů u ruki kialich i zrušanym hołasam skazaů: „U imia błahasłaůlenaha Michała archanioła pijma hety kialich i prasiema, kab našyja dušy jon uvioů u carstva viečnaje

radaści!“ A kali ůsie viernyja adkazali „Amen“, jon vypiů, pacałavaů usich i pajšoů u svoj pakoj, kab dla cieła daci supačynak“.

Vorahi pastanavili vykanaci svoj plan na ranicy, kali śviaty kniaź, pavodle zvyku svajho, pojdzie ů kaścioł na imšu. U vatykanskaj bybliatecy jošć zachavanaja aż da siańnia kniha vanellaů, ab jakoj havorycca, što śv. Vacłaů prynios jaje z saboju ů Bałasłaů, adtul paźniej jana apynułasia ů Rymie. Mahčymym jošć, što hetaja kniha i sapraůdy była ů rukoch Vacłava pierad jahonaju śmierciaju, bo svaimi literami jana rečaista należyć da pačatku X. stahodździa. Ab samym zabojstvie Krystyn havoryć tak:

„Budučaja Chrystovaja achviara, Vacłaů, ustaje rana z paścieli i śpiašajecca, pavodle zvyku svajho, u śviatyniu, kab, pakul zyjducca ludzi, hłybokaj malitvie ů cišy addacca i, jak dobry pastyr, razam rańniaje malitvy pasłuchaci. Duchaůnikom śviatyni byů adzin z tych, ad kaho vyjšaů babilonski prastupak; jon, budučy pasłušny zaha-

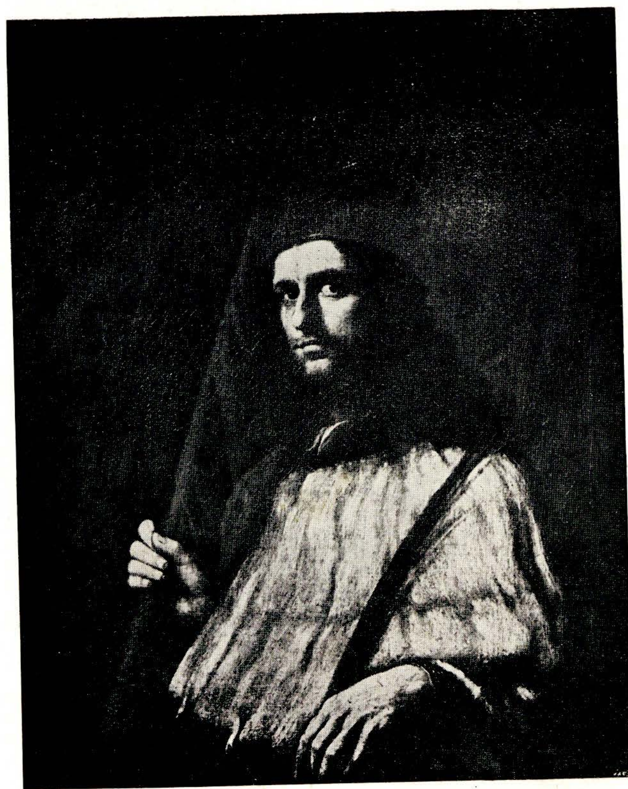
dam vorahaŭ, jak tolki ubačyŭ prychodziačaha Božaha muža, zamknuŭ dźviery śviatyni. Schapilisia ŭsie zabojcy, Vacłavaŭ brat z svaimi prybočnikami. Bačačy brata svajho, vybrany Boham žaŭnier vitaje jaho, abymaje rukami šyju, całuje i dziakuje jamu, kažučy: „Astavajsia zdarovym nazaŭsiody, bratka moj, bahaćciem hetaha i budučaha žyćcia raskašujsia, chaj Boh prymie ciabie na svaju viečnuju haścinu za toje, što ty mianie i ŭsich maich učora haściŭ“. Brat z pyšnym ducham i z hnieŭnym zrokam vyciahnuŭ rukoju mieč, što byŭ schavány pad płaščom, adkazaŭ: „Učora było toje, što dała chvilina, a siańnia voś hetak brat bratu prysłužycca!“ Razmachnuŭsia miačom i ŭderyŭ Vacłava pa hałavie: ale božaja siła pamahała śviatomu, kroŭ ledź-ledź pakazałasia. Hetaja źjava tak prapužała zabojcu, što kali i druhi raz uderyŭ miačom, to na svoj vialiki ździŭ ničoha nie dakanaŭ, a vykanaci heta dla silnoha muža było vielmi lohka. Jahony hoły mieč uchapiŭ Vacłaŭ rukoju i skazaŭ: „Bačyš, raniačy tolki mianie, kolki sabie

pracy daješ!“ Ale kali Vacłaŭ bačyŭ, što zabojca nie pakinie svaje dumki, schapiŭ jaho, tak nikatoryja ćvierdziać, kinuŭ pad svaje nohi i skazaŭ: „Voś, čałavieča zhubiany svajeju dolaju, bačyš, jak ja svajeju rukoju jak mušku źniščyć ciabie mahu, ale ruka Božaha słuhi nie abplamicca brackaju kryvioju!“ I mieč, što vyrvaŭ jamu, addaŭ nazad, a sam pajšoŭ u śviatyniu. Balasłaŭ bieh za im i hołasna kryčeŭ: „Pryjacieli, pryjacieli, dzie vy? Kiepska słužycie svajomu panu i słaba pamahajecie ŭ ciažkoj sytuacyi“. Vybiehła vialikaja tabała źładumnikaŭ, pikami i miačami zabili Vacłava kala dźviarej śviatyni. Tady śviataja duša, vyzvaliŭšysia ź viaźnicy žyćcia, pieramožcaju pašła da Boha ŭ dni dvadcać vośmym miesiaca vieraśnia, nieba ciešyłasia, a ziamla narakała ŭ Božym lecie dzieviaćsot dvadcać dzieviatym“.

Hetak apaviadaje ab sumnaj padziei Krystyn. Jahonaje apaviadańnie zdajecca jość najpraŭdziviejšym z usich lehiendaŭ. Śmierć śviatoha ŭładara mieła svaim vynikam — zahubu jahonych pryjacieloŭ. Navat maci

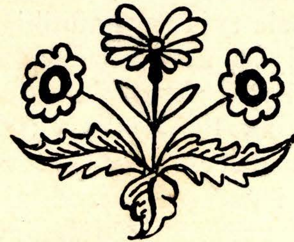
jahonaja, Drahamira, nie była peŭnaja ŭ svaim žyćci. Daviedaŭšysia ab Balasłavavym čynie, jana, zdajecca była takža tady ŭ Balasłavie, pabiehła chutka na miejsca zabojstva, uziała cieła svajho syna i schavała jaho ŭ śviatyni. Bajučysia Balasłavavaha hnievu, uciakła jana na charvackuju ziamlu, kudy ŭžo nie dasiahała ŭłada českaha kniazia. Heta była kara joj za zabojstva, jakoha sama takža dapuściłasia — kaža pieršaja słavianskaja lehienda.

Adzin z Vacłavavych viernych, Mścina, byŭ zabity ŭ Balasłavie. Bratabojca zahadaŭ duchaŭniku Paŭłu, henamu samamu, jaki pachavaŭ św. Ludmiłu, pachavaci cieła zabitaha, a sam śpiašaŭsia chutka ŭ Prahu, kab uziaci ŭładu u ruki svaje. Šmat Vacłavavych pryjacialoŭ było zabita, abo ŭkinuta u viaźnicy. Inšyja staralisia chutka ŭciačy za mieźy. Miž uciokšymi byŭ vierny Vacłavaŭ słuha Podiven. Viarnuŭšysia paśla znoŭ na baćkaŭščynu, jon zabiŭ adnaho z Vacłavavych zabojcaŭ. Jaho ŭchapili i paviesili. Jon paźniej byŭ šanavany ludźmi jak błahasłaŭleny.

VI.

Duchaŭnikom, jakimi Vacłaŭ apiekavaŭsia, pryšłosia šmat pieraciarpieci. Tyja, što pryjšli z čužyny, byli vyhnanyja. Hety Bałasłavaŭ prašled nia byŭ jamu karysnym. Usie tyja, što jon vyhnaŭ, pa ŭsieńkim tahačasnym śviecie raźniaśli ab jom viestki, jak ab čałavieku dzikim i niaviernym. Hetym vytłumačyci možna viestki paźniejšych lehiendaŭ, jakija nazyvajuć Bałasłava pahancam.

KULT ŚVIATOHA VACŁAVA.

RAHIČNY KANIEC św. Vacłava zdabyů jamu sympatyju i ů tych, što ůpierad byli suproć jahonaje palityki. Pamiž ludam chutka pranikli viestki ab dzivach na jahonaj mahile. Jahonaja słava pašyrałasia nia tolki ů Čechii, ale i ů Niamieččynie, dzie apynulisia ůsie tyja duchaůniki, jakimi jon pry svaim žyćci apiekavaůsia, a pa jahonaj śmierci byli vyhnanyja z Čechii. Vialikaja prychilnaść ludu, jakoju ciešyůsia niaboščyk, zmusiła vidać Balasłava źmianici svaje plany i ůstupici narodnaj voli. Zdajecca jon sam pačynaů užo škadavaci svajho čynu. Cieła śviatoha było pachavana kala śviatyni ů Balasłavie. Maleńki kaścioł śv. śv. Kuźmy i Dziamiana byů pašyrany až tak, što mahiła Vacłava apynułasia ů śviatyni. Lud žadaů, kab cieła śviatoha było pieraniesiana ů Prahu. Balasłaů pasłuchaů ahulnaha žadańnia i ů dni 4-ha sakavika 932

hodu cieła Vacłava było pieravieziena ů Prahu i pachovana ů śviatyni śv. Vita, jakoj budovu pačaů śv. niaboščyk. Lehiendy kažuć, što cieła znašli nieparušanym. Dzivy, što stalisia pry pieravozie śv. cieła, niaboščykavuju češć jašče pavialičyli.

Užo toje ůsio, što tut skazana ab śviatavacłaůskich lehiendach, dobra śviedčyć ab vialikaj češci i słužbie, jakuju śv. Vacłaů rabiů dla svajho narodu i pa svajoj śmierci. Jahonaja mučannickaja śmierć dała vielmi pažadany, a ů henym časie zajzdrosny, pradmiet dla mnohich piśmiennikaů i byů vielmi karysnym dla bujnoha rostu literaturnaje pracy ů Čechii i Niamieččynie. Šmat jašče majemo dokazaů, što jahonaja češć z postupam času rasła i pašyrałasia. Žyćciapisy, ab jakich tut spaminałasia, ličać cełу šiah dzivaů ich lik u paźniejšych lehiendach ros i ros. Śv. Vacłaů byů abaronnikam i vyzvolnikam niavolnikaů i viaźniaů. Hety fakt varty spaminu, bo zdajecca jon jošć spojany ź jahonaju reformaju sudoů. Pamiž azdaroůlanymi lehiendy spaminajuć čałavieka „z frankskaj ziamli“, jaki, budučy

pazbaŭlenym mahčymaści chadźby, byŭ pryvieziany kupcami ŭ Prahu i tut pad apiekaju śviatoha azdaravieŭ.

Vacłaŭ byŭ abvieščany za śviatoha vielmi chutka; zdajecca zaraz pieršym pražskim biskupam Dzietmaram, abo śv. Vajciecham. Bo-ż viedama, što ŭ X. stahodździ kananizacyja nie była jašče rezervavána dla papieža. Sakramentar z času Otona II. (993—1002) i śv. Volfganga (994) aznačajuć užo na dzień 28 vieraśnia uračystaść śv. Vacłava. U Čechii zaŭsiody śv. Vacłaŭ śviatkujecca ŭ hety dzień.

Dla Čechaŭ śv. Vacłaŭ chutka staŭsia nacyjanalnym hiarojem. Jahonyja paddancy zaraz paśla jahonaj śmierci pierakanalisia, što tolki jahonaja palityka da Niamieččyny była dobraja. Vacłavaŭ brat, Balasłaŭ, nie advažyŭsia zaraz źmianici svaju palityku da Niamieččyny. Zrabiŭ tolki hetak až paśla śmierci Henryka I. (936). Całych 14 hadoŭ baraniŭ svaju niezaležnaść ad Niamieččyny. Ale ŭ 950 hodzie byŭ zmušany znoŭ pryznaci niamieckaje vierchavienstva taksama, jak jahony brat, taktyki jakoha

nie chacieŭ sabie braci za prykład. Ad henaha času palityka, jakuju baraniŭ śv. Vacłaŭ, stałasia zusim tradycyjnaju. Čechija, tvoračy naminalnuju častku niamieckaje dziaržavy, zmahła abaranici svaju samastojnaść i zdolała znajści šmat sposabaŭ, kab jaje nacyjanalnaje i ekanamičnaje žyćcio rasło i dužeła. Českija kniazi i karali časta hrali važnuju rolu ŭ dziaržavie i ŭ siaredniaviečnym hramadzkim žyćci.

Śv. Vacłaŭ vielmi chutka staŭsia patronam českaha vojska. Niesianaja pierad armijaju jahonaja pika zabiazpiečyvała pieramohu. Letapisar Kosmas i jahonyja paśladoŭniki dajuć nam mnoha prykładaŭ, kali śv. Vacłaŭ pamoh svaim patomkam. Voźmiema ź ich tolki niekalki:

U 1002 hodzie Palaki zaniali Čechiju. „Chrystos spomniaŭ ab svajoj Čechii“ i pry pomačy śv. Vacłava zakonny česki uładar, Oldryh, vyzvaliŭ svaju baćkaŭščynu. Śv. Vacłaŭ pamoh takža Bracisłavu pieramahčy impieratara Henryka III. pry Damažlicach, u paŭdzionnaj Čechii. Kali-ż paśla ŭ 1126 h. karol Lotar pačaŭ zmahacca z Sabiasła-

vam, zakonnym českim uładarom, jahonaja armija była pieramožana śv. Vacłavam pry Chlumcy. Karol Pramysłaŭ Otakar II., najznatniejšy z rodu Pramysłaŭcaŭ, pieramoh, pry pomačy śv. śv. Vacłava, Vajciecha i Prakopa, Vuhroŭ u 1260 h. pry Kressenbrunu. Vajenny addzieł, pierad jakim niaśli štandar śv. Vacłava, nia straciŭ ani vodnaha čałavieka. Karol Vacłaŭ II., pry pomačy śv. Vacłava, zdabyŭ pieramohu pry Sieradzo na Varcie ŭ 1292 h. Taksama vajaŭničy karol Janka Luksemburski zdabyŭ u 1322 hodzie pieramohu nad Frydrycham Pryhožym pry Mühldorfie u dzień śv. Vacłava.

Pry jahonym synie Karalu IV., rymskim impieratary, Čechija dasiahnuła ščytu svaje słavy. Nabožny karol vielmi šanavaŭ śv. Vacłava. Jahonym staranniem była azdoblana śviata-vacłaŭskaja kaplica ŭ katedry śv. Vita, jakuju chacieŭ pabudavaci na miejscy staroha kaścioła, pačataha ŭ budavanniu śv. Vacłavam. Zahadaŭ zrabici karaleŭskuju karonu na hałavu śv. Vacłava; dziela hetaha jana paśla nazvana śviata-vacłaŭskaju.

U češć śv. Vacłava vybudavaŭ Karol IV. piekny zamak, Karlův Týn, dzie až da siańnia cikavyja naviedalniki padziŭlajuć krasu freskaŭ z žyćcia śv. Vacłava. Z hetaha samaha stahodździa vyšli i najpryhažejšyja śviata-vacłaŭskija mastackija pamiatki. Miž imi jošć šyroka-viedamaja statuja śviatoha Vacłava, vydaŭbanaja Piatrukom Parleram.

U henym časie Berka z Dubovaj, ałamoŭcki biskup, zbudavaŭ u bazylicy śviatoha Piatruka, u Rymie aŭtar śviatoha Vacłava. Siańnia ŭžo tolki majemo zmalúnak (kopiju) abrazu z henaha aŭtara ŭ grotte Vaticane.[1])

Vielmi važnym i cikavym dakumentam češci śv. Vacłava ŭ XIII. i XIV. stahodź-

---

[1]) Jošć jašče inšy zmalunak hetaha abrazu namalovany českim mastakom Hynaisam; ciapier jon jošć u kaplicy śv. Vacłava ŭ Trevi (Umbryja). Aŭtar, što ciapier jošć u bazylicy śv. Piatruka, byŭ zbudovany ŭ češć śv. Vacłava 1630 h. Až da 1743 h. aŭtar byŭ azdoblany pieknym abrazom, namalovanym słaŭnym Angelo Carossella'm. U 1743 h. abraz byŭ paviešany ŭ Quirynalski pałac, a na aŭtar pastavili mazaiku. U Rymie jošć jašče ŭ śviatynie Dzievy Maryi u Trastevere abraz śv. Vacłava.

dziach jość pieśnia „Svatý Václave“; vyšła jana z XIII. stahodździa, a była vielmi pašyrana ů stahodździ XIV. Lud i siańnia śpiavaje jaje ů śviatyniach. Archaičny charakter jaje vidać užo z pieršych radkoů:

Śviaty Vacłavie,
česki vajavoda,
kniaža naš,
mali za nas Boha,
Śviatoha Ducha,
Kyrie elejson.

Spadkabiernik českaj nivy,
spomni na svajo ty plemia,
nie dazvol zhinuć
nam i patomkam,
Śviaty Vacłavie,
Kyrie elejson.

Tvajej pomačy my prosim,
zžalsia nad nami,
pacieš sumnych,
adhani złych,
Śviaty Vacłavie,
Kyrie elejson.

Pieknym jość niabiesny kraj,
ščasnym jość, chto ůvojdzie tam,
žyćcio viečna,
vahoń jasny,
Śviatoha Ducha,
Kyrie elejson.

Hetaja pieśnia chutka stałasia narodnym hymnam. Jaje mahutny ton hudzieů i na husyckich polach bojki, bo narod nie zabyvaůsia ů henym burlivym časie, jaki byů ukaranovany narodam viankom słavy, ale kraj byů spustošany i poůny biady. I Husyty ů bojkach paručalisia śv. Vacłavu i jamu zaůdziačali zdabytuju pieramohu. Lehienda ab biełym konniku, jaki pamahaů dla českaje armii, źjaůlajecca znoů u bojcy pry Chlumcy, dzie Husyty dačysta pabili kryžackaje vojska. Husyty malavali na svaich ščytoch abraz śv. Vacłava i słovy śviata-vacłaůskaje pieśni. Hetuju pieśniu śpiavali Čechi, kali 3-ha sakavika 1436 h. byli ů Ihłavie abvieščanyja kampakty bazylejskaha sojmu, jakimi Čechi byli znoů pahodžany z kaściołam. Hetym samym hym-

nam spatkali Čechi ŭ 1458 hodzie svajho nacyjanalnaha karala, Juraha z Padziebradaŭ i hety hymn časta hudzieŭ pry karanavańni českich karaloŭ.

Abraz śv. Vacłava, jak nacyjanalny symbol, azdablaŭ piačatku karaloŭ, kapituły i Karolavaha universytetu. I českija dzinkovyja hrošy časta mieli ŭ sabie vydaŭbanaha śv. Vacłava. Zdajecca, što śv. Vacłaŭ byŭ pieršym uładarom, jaki kavaŭ českaha denara.

U najsmutniejšuju paru českaha życcia śv. Vacłaŭ byŭ dla českaha narodu paciechaju i pasillem. Boż i sapraŭdy treba było dla narodu ŭ XVII. i XVIII. stalećci pasilla. Na pačatku XVII. stahodździa bolšaść narodu była pratestanskaju. Bojka na Biełaj Hary (8./XI. 1620), u jakoj českaja pratestanskaja šlachta była pabita, kančatkova spaiła dolu českaje dziarżavy na trysta ź liškaju hadoŭ z dolaju rodu Habsburhaŭ i manarchii, jakaja pamaleńku radziłasia. Abkataliččyvańnie narodu znoŭ dakonyvałasia ŭ imia śv. Vacłava. Z henaje pary majemo vialiki śc iah sceničnych hulniaŭ ab

śv. Vacłavu, jakimi jezuity prabudżyvali i pasilivali katalickuju dumku u maładzi. Seminaryja śv. Vacłava davała dla narodu duchaŭnikoŭ, jakich tady było mała. Fond śv. Vacłava, zakładzieny ŭ kancy XVII. stahodździa, apiekavaŭsia vydaviectvam relihijnych knihaŭ českich. Fond vykanaŭ dla narodu vialikuju służbu, bo českaja kniha była vielmi cennaju redkaściaju ŭ časie Maryi Taresy i Jazepa II.

Kali-ż na pačatku XIX. stahodździa českі narod pačaŭ pračychacca, to jznoŭ kult śv. Vacłava byŭ śviadoctvam jahonaha nacyjanalnaha čućcia. Českaja delehacyja ŭ 1848 h. pierad adjezdam u vienski parlament, kab tam baranici pravý českaha narodu, vysłuchała śv. imšu na placy, jaki paśla byŭ nazvany imiem śviatoha. Jahonyja abrazy byli azdobaju štandaraŭ narodnaje hvardyi ŭ henym hodzie. Kożny čużyniec u Prazie bačyć vialiki pamiatnik śv. Vacłava, pastaŭleny na najvialikšym pražskim placu ŭ 1908 h., jaki jość arcydziełam českaha mastaka Myslbeka. Na pamiatniku jość vydaŭbanyja słovy, jakija českі narod časta

paŭtaraŭ u smutnuju paru svajho žyćcia: „Śv. Vacłavie, nie dazvol zhinuci nam i patomkam“.

U časie suśvietnaje vajny śviata-vacłaŭskaja pieśnia hudzieła ŭ śviatyniach. Paśla navat było zabaroniena śpiavaci jaje, bo aŭstryjackaja ułada bačyła ŭ joj prajavu nacyjanalnaha pratestu. Arhanizacyja českich lehijonaŭ pačałasia ŭ čužynie takža pad apiekaju śv. Vacłava. Českaja družyna, pieršaja vajskovaja farmacyja ŭ Rasiei, u 1914 hodzie, mieła na svaim štandary abraz i karonu śv. Vacłava. Pieršy česki połk, stvorany 1916 hodu ŭ Rasiei, nazvany byŭ z pačatku pałkom śv. Vacłava. Paśla jon byŭ pierajmienavany na połk Jana Husa.

Kaliž česki narod zdabyŭ sabie volu, pašana da śv. Vacłava prajaviłasia ŭ dziaržaŭnym žyćci: pieršyja českija załatyja hrošy, dukaty, vykavanyja z abrazom śv. Vacłava, na padstavie zakonu z 1923 hodu.

Praz tysiaču hadoŭ žyćcia českaje dziaržavy śv. Vacłaŭ byŭ symbolam nacyjanalnaje siły i abaronnikam svajho narodu. Pad hetym uražańniem čechasłavacki narod hatujecca absłavici ŭ 1929 hodzie pamiatku śmierci svajho śviatoha kniazia. Viankom hetaje uračystaści maje byci skončańnie budavańnia katedry śv. Vita, jakuju pačaŭ budavaci na miejscy, dzie śviaty Vacłaŭ zbudavaŭ kaściołak śv. Vita, najznatniejšy česki uładar, Karol IV. Hetaja reč jość vielmi symbaličnaju.

Adnu prośbu skirovujemo na kancy da abaronnika českaje ziamli, kab uračystaść jahonaha tysiačahodździa była pačatkam relihijnaha adradžeńnia ŭsiaho narodu i dziaržavy.

„Śviaty Vacłavie, nie dazvol zhinuci
nam i patomkam.“

ABRAZKI:

ŹMIEST: